

**ЕКЗОГЕННІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ
НА ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ***Анотація*

Розглянуто основні екзогенні чинники розвитку роздрібною торгівлі у період загострення економічної кризи в Україні, наведено їх класифікацію. Виявлено позитивний і негативний вплив основних екзогенних чинників на розвиток торгівлі в прикордонних територіях західного регіону України.

Ключові слова: роздрібна торгівля, екзогенні чинники, прикордонні території.

В.В. Апопий, д.э.н, Р.В. Крыган,
Львовская коммерческая академия, г. Львов**ЭКЗОГЕННЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ
НА ПРИГРАНИЧНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ***Аннотация*

Рассмотрены основные экзогенные факторы развития розничной торговли в период обострения экономического кризиса в Украине, приведена их классификация. Выведено положительное и отрицательное влияние основных экзогенных факторов на развитие торговли в приграничных территориях западного региона Украины.

Ключевые слова: розничная торговля, екзогенні фактори, пограничні території.

Вступ. Намагання України як європейської держави влитися (нехай і надто повільними темпами) в європейську спільноту, а також наблизитися до стандартів життя високорозвинених країн вимагає суттєвого підвищення рівня торговельного обслуговування населення.

Розвиток роздрібною торгівлі відбувається під впливом значної кількості різновекторних чинників, вплив яких з поглибленням економічної кризи в державі посилюється. Тому вивчення і класифікація чинників розвитку роздрібною торгівлі, виявлення вектору їх спрямованості викликає науковий і практичний інтерес. Особливо це стосується прикордонних територій, де окрім загальних для всієї внутрішньої торгівлі чинників, на розвиток торгівлі впливають і специфічні, пов'язані з наявністю малого прикордонного руху та прикордонної торгівлі, чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних основ розвитку торгівлі присвячено немало наукових праць таких відомих вітчизняних вчених В. Апопія, І. Бланка, Н. Голошубової, Л. Лігоненка, В. Лісіци, А. Мазаракі, Л. Омелянович, Н. Ситник, Л. Фролової,

І. Юрка та ін. Однак в роботах цих авторів проблеми розвитку торгівлі розглядалися або в період формування ринкових відносин, або в період сталого її розвитку загалом в державі. Специфіка ж дії окремих чинників на розвиток роздрібної торгівлі в регіональному ж аспекті (особливо в прикордонних територіях) та ще й в умовах поглиблення економічної кризи в державі або не розглядалися взагалі, або ж висвітлювалися тільки фрагментарно.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу ендогенних чинників на розвиток роздрібної торгівлі в прикордонних з ЄС територіях в умовах значного поглиблення економічної кризи, що виступає основою вдосконалення організаційно-економічного механізму розвитку роздрібної торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Численні дослідження показують, що значна частина чинників розвитку роздрібної торгівлі має чітко виражений регіональний характер. З цієї точки зору особливий інтерес викликає вивчення впливу екзогенних чинників на розвиток роздрібної торгівлі в прикордонних територіях, які виступають ніби перехідним "містком" між ЄС та внутрішніми регіонами України.

Прикордонні території характеризуються, по-перше, своїм периферійним положенням, що послаблює увагу на їх розвиток з боку органів центральної влади, а по-друге, через близькість до розвинених країн ЄС мають певні переваги для покращення соціально-економічного становища від співпраці з ними.

Оскільки об'єктом дослідження нами обрано прикордонні території, зупинимось більш детально на їх визначенні, адже в сучасній економічній літературі існують дефініції «прикордонний регіон», «прикордонна територія», «прикордонна зона», які дуже часто ототожнюються.

Оскільки Україна підписала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [9], яка передбачає гармонізацію законодавства, при визначенні регіону слід виходити з запропонованого Асамблеєю Європейських Регіонів визначення: «регіон – це територіальна одиниця – суб'єкт публічного права, сформована на рівні, який є безпосередньо нижчим після державного, і наділена правом політичного самоврядування. Регіон визнаватиметься національною конституцією або законодавством, яке гарантує його автономію, самобутність, владні повноваження та організаційну структуру» [3].

Згідно з ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року, «регіон - це територія АРК, області, міст Києва та Севастополя» [4]. Виходячи з цього, можна дати наступне визначення: прикордонна територія – це територія регіону України, прилегла до державного кордону. Оскільки спільний кордон з державами Європейського

Союзу мають Волинська Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області Західної України, саме території цих областей слід вважати прикордонними ЄС.

Слід зауважити, що при такому трактуванні прикордонних територій ми виходимо з того, що автори Рекомендацій щодо транскордонного співробітництва для місцевих і регіональних влад в Європі виходять з розуміння прикордонної території держави як адміністративно-територіальної одиниці, що знаходиться на рівні, безпосередньо нижчому після державного. Тобто адміністративний підхід ставить знак рівності між прикордонною територією та прикордонним регіоном держави [8, с. 140].

Доцільність використання терміна «прикордонна територія» з точки зору організації торгівлі, на нашу думку, пояснюється тим, що в організації сучасної системи торговельного обслуговування важливе значення відводиться саме територіальній організації торгівлі в межах окремого регіону. Такої ж думки притримується і О. І. Мілашовська, яка зазначає, що замість терміну «прикордонний регіон» досить часто «...користуються терміном «прикордонна територія», оскільки останній вважають більш гнучким і прийнятним у випадку розробки проєктів, програм, моделей і концепцій розвитку прикордоння» [3].

У межах прикордонних територій виділяються прикордонні зони. Враховуючи те, що однією з важливих функцій державного кордону є контактна, виділення прикордонних зон повинно сприяти створенню сприятливих умов для відкритих економічних зон, організації малого прикордонного руху. Прикордонна зона – це територія адміністративних одиниць держав Договірних Сторін, яка не перевищує встановлену ними відстань від спільного кордону. Узагальнюючи існуючі дефініції поняття «прикордонна зона», автори Рекомендацій щодо транскордонного співробітництва для місцевих і регіональних влад в Європі визначають її як територію радіусом від 10 до 50 км від кордону, який коливається залежно від чинного законодавства конкретної держави [8, с. 140]. Слід зазначити, що підтримка Євросоюзом вибору України має стати рішенням про надання громадянам України права безвізових поїздок у країни ЄС, що значно знизить роль прикордонних зон.

Нині розвиток роздрібної торгівлі в Україні відбувається у складних соціально-економічних умовах. Окрім них, на розвиток роздрібної торгівлі у прикордонних територіях впливає значна кількість чинників, під якими розуміють умови, рушійні сили, причини будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис [2].

Усю сукупність різноманітних чинників, що впливають на розвиток роздрібної торгівлі в прикордонних територіях і різняться за характером та

спрямованістю дії, на нашу думку, можна систематизувати наступним чином (рис. 1).

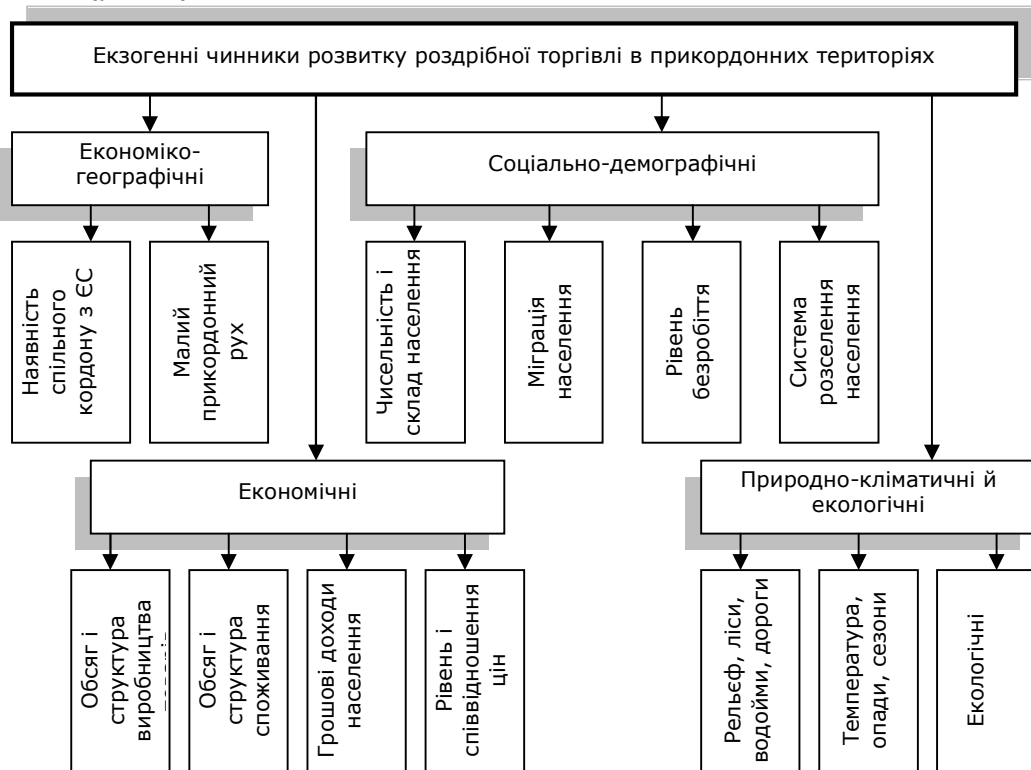

Рис. 1. Екзогенні чинники розвитку роздрібно́ї торгівлі в прикордонних територіях

До екзогенних чинників (які викликані зовнішніми причинами, зовнішнього походження і не залежать від організації роздрібно́ї торгівлі), які власне і визначають характер й особливості роздрібно́ї торгівлі в прикордонних територіях, відносяться, насамперед, економіко-географічні чинники – наявність спільного кордону з розвиненими державами ЄС та малого прикордонного руху між ними.

Наявність спільного кордону України з іншими державами сприяє розвитку прикордонної торгівлі. Економічний словник-довідник трактує прикордонну торгівлю як «вид міжнародного товарообміну, який здійснюється торговими організаціями та фірмами прикордонних районів окремих країн (які мають спільні кордони) на основі угод про торгівлю і платежі та щорічних протоколів» [2]. Як видно з визначення, суб'єктами прикордонної торгівлі виступають підприємства, тобто юридичні особи, а сам обмін здійснюється у вигляді оптової торгівлі. Іншої думки притримуються В. В. Гоблик та І. Р. Тимечко, які зазначають, що «прикордонна торгівля охоплює будь-які

закупівлі, здійснені мешканцями прикордонної території України на підприємствах, ринках або у постачальників на суміжній прикордонній території сусідньої країни, безпосередньо на місці чи дистанційно» [1, с.196]. У цьому випадку автори визначають суб'єктами прикордонної торгівлі тільки фізичних осіб, які придбавають товари в роздріб, і цілком відкидають підприємства-юридичні особи. На нашу думку, в обох випадках має місце переміщення товарів через митну територію України і не має значення, що кордон пересікають оптові чи роздрібні партії товарів. У багатьох випадках дрібні партії товарів придбаваються не для власного споживання, а для перепродажу і отримання певної вигоди за рахунок різниці в цінах. Тому, на нашу думку, прикордонну торгівлю слід трактувати як особливий вид міжнародного товарообміну, який здійснюється підприємствами-юридичними особами та/або мешканцями прикордонних районів окремих країн, які мають спільні кордони, на основі міжнародних контрактів чи договорів роздрібної купівлі-продажу товарів із переміщення товарів через митну територію держав.

Торгівлю в прикордонних територіях не слід ототожнювати з прикордонною торгівлею, оскільки перша – внутрішня торгівля, а друга – особливий вид міжнародної торгівлі. Водночас, прикордонна торгівля чинить відчутний вплив на розвиток роздрібної торгівлі у прикордонних територіях, оскільки:

- підвищує вимоги покупців щодо асортименту і якості товарів на внутрішньому ринку та якості торговельного обслуговування населення;
- за рахунок імпорту сприяє насиченню внутрішнього ринку високоякісними товарами, насамперед у прикордонних територіях;
- сприяє відносній економії коштів прикордонними мешканцями за рахунок придбання товарів у сусідніх державах за нижчими цінами;
- сприяє поповненню товарної пропозиції за рахунок придбання за кордоном товарів приватними підприємцями і їх пропозицією на внутрішньому ринку;
- створює можливості для розвитку магазинів безмитної торгівлі "Duty-free".

Розвиток прикордонної торгівлі водночас чинить і негативний вплив на розвиток внутрішньої торгівлі за рахунок експорту товарів народного споживання, на які є попит і на внутрішньому ринку.

Окрім того, наявність в прикордонних територіях малого прикордонного руху дозволяє часто перетинати кордон з метою здійснення в країнах-сусідах купівлі-продажу товарів, виходячи з порівнянності цін. При цьому придбання товарів здійснюється не тільки для власного споживання, а й для подальшого

перепродажу за межі прикордонних територій і стає суттєвим джерелом надходження грошових коштів. Це суттєвим чином впливає на структуру товарообороту в прикордонних територіях.

Через прикордонні території здійснюється також і контрабандне завезення в Україну товарів і наповнення ними внутрішнього ринку. Таким чином, прикордонні території стають своєрідними «шлюзами» для надходження в державу імпортованих товарів, минаючи офіційний імпорт.

На розвиток та розміщення внутрішньої торгівлі важливий вплив чинять соціально-демографічні показники, адже саме людина є носієм потреб, які, у більшості випадків, задовольняються шляхом придбання товарів у роздрібній торгівлі. Загалом у прикордонних областях Західної України проживало 7127,1 тис. ос, або 15,7% населення України (табл. 1).

Таблиця 1

**Чисельність наявного населення
в прикордонних областях Західної України (тис. ос.)***

	2005 р.	2010 р.	2014 р.	2014 р. в % до	
				2005 р.	2010 р.
Волинська область	1044,8	1036,7	1041,3	99,7	100,4
Закарпатська область	1248,5	1244,8	1256,9	100,7	101,0
Івано-Франківська область	1393,6	1380,7	1382,1	99,2	100,1
Львівська область	2588	2549,6	2538,4	98,1	99,6
Чернівецька область	911,5	904,4	908,5	99,7	100,5
Разом в прикордонних областях	7186,4	7116,5	7127,1	99,2	100,2
Україна	47280,8	45962,9	45426,2	96,1	98,8

*Джерело: дані головних управлінь статистики відповідних областей

Останніми роками в прикордонних областях вдалося зупинити негативну тенденцію скорочення чисельності наявного населення, яка має стійку тенденцію в Україні. Так, у 2014 р. порівняно з 2010 р. у всіх областях (крім Львівської) спостерігається хоч і незначне, але збільшення, яке досягається за рахунок перевищення народжуваності над смертністю (Закарпатська та Волинська області), а також позитивної динаміки міждержавної та міжрегіональної міграції. Слід зазначити, що чисельність населення в цих областях ще більше зростає за рахунок збільшення міграції з Донецької та Луганської областей через проведення воєнних дій на Сході України.

Особливістю прикордонних територій є значна національна «строкатість» населення. Так, у Закарпатській області значну частку у загальній чисельності населення займають угорці, цигани, румуни, росіяни. У Чернівецькій області, крім українців, проживає багато румунів, молдаван, росіян, поляків, євреїв. У Львівській області проживає багато росіян і поляків. Кожна з представлених національностей має свої звичаї, різну культуру

споживання тощо. Окрім цього, по обидва боки кордону проживають мешканці однієї національності, між якими часто існують сімейні зв'язки. Це виступає однією з причин частих міграцій населення, які сприяють розвитку прикордонної торгівлі.

Територіальне розміщення роздрібною торгівлі і пов'язана з ним раціональна побудова роздрібною торговельної мережі значною мірою визначається системою розселення на території прикордонних областей, де переважає сільське населення, хоч і спостерігається тенденція його скорочення (табл. 2).

Таблиця 2

**Частка міського і сільського населення
у прикордонних областях Західної України у 2005 р., 2014 р.***

	2005 р.		2014 р.	
	Міське	Сільське	Міське	Сільське
Волинська область	50,4	49,6	52,2	47,8
Закарпатська	37,0	63,0	37,1	62,9
Івано-Франківська область	42,4	57,6	43,5	56,5
Львівська область	59,9	40,1	60,9	39,1
Чернівецька область	40,9	59,1	42,7	57,3
Разом в прикордонних областях	48,7	51,3	49,7	50,3
Україна	67,7	32,3	69,0	31,0

*Джерело: дані головних управлінь статистики відповідних областей

Так, якщо в цілому в Україні у сільській місцевості проживає трохи більше третини населення, то у прикордонних областях – понад 50%. Значно більше населення проживає у сільській місцевості у Закарпатській області (62,9%), Чернівецькій та Івано-Франківській областях (відповідно 57,3% та 56,5%).

Розвиток роздрібною торгівлі значно ускладнюється існуючою системою розселення сільського населення. Під системою розселення розуміють територіально цілісну і функціонально взаємопов'язану сукупність поселень. Для прикордонних з ЄС територій Західної України характерна львівська система розселення, яка відзначається високою щільністю населення, густою мережею поселень, наявністю крупноселенного сільського розселення, низьким рівнем урбанізації. Так, загалом більше 80 відсотків сільських жителів проживає у великих (людністю понад 500 ос.), у тому числі більша частина – у багатолюдних поселеннях (1000 ос. і більше). На Буковині, Закарпатті й Івано-Франківщині, для яких характерна крупноселенна система розселення, у селах людністю понад 1000 ос. проживає від 77 до 84 відсотків сільського населення. Аналогічно тому, як у динаміці зменшується кількість багатолюдних поселень і збільшується – малих, так само зменшується і частка населення, яке проживає у перших, і зростає – у других. Виняток становлять лише деякі області західного і південного регіонів [5, с. 352].

Сучасна система торговельного обслуговування населення вимагає максимального наближення підприємств з торгівлі повсякденного попиту до покупців, що вимагає наявності в кожному сільському населеному пункті підприємств роздрібної торгівлі. Необхідність організації торговельного обслуговування в кожному дрібному сільському населеному пункті посилюється нерозвиненістю транспортної інфраструктури. Однак низька концентрація купівельних фондів у невеликих селах не завжди забезпечує рентабельну роботу таких підприємств. Окрім того, поганий стан доріг значно ускладнює організацію товаропостачання підприємств торгівлі. Це вимагає пошуку альтернативних форм обслуговування покупців невеликих сіл. При цьому значно зростає роль обласних центрів і крупних міст як центрів торгівлі товарами складного асортименту періодичного і рідкого попиту.

Переважання сільського населення чинить також суттєвий вплив на структуру роздрібного товарообороту. Справа в тому, що у сільській місцевості значну роль відіграє споживання продукції власних господарств населення.

Поглиблення соціально-економічної кризи в Україні, починаючи з 2012 р., приводить до суттєвого збільшення чисельності безробітного населення (табл. 3).

Таблиця 3

**Безробітне населення працездатного віку прикордонних областей
Західної України (за методологією МОП)***

	2005 р.		2010 р.		2014 р.	
	тис. ос.	у %	тис. ос.	у %	тис. ос.	у %
Волинська область	41,9	9,6	40,5	9,3	44,9	10,3
Закарпатська область	41,3	7,5	50,3	9,3	53,1	9,6
Івано-Франківська область	50,3	9,5	47,5	8,9	48,1	8,6
Львівська область	102,2	5,4	92,8	8,4	97,2	8,8
Чернівецька область	38,7	11	35,6	10,1	36,8	10,2
Разом	274,4	9,2	266,7	8,9	280,1	9,3
Україна	1595,2	7,2	1 712,50	8,9	1 847,10	9,7

*Джерело: дані головних управлінь статистики відповідних областей

Наведені дані свідчать про те, що чисельність безробітних працездатного віку у прикордонних областях за період з 2010 р. по 2014 р. зросла майже на 14 тис. ос., що підняло рівень безробіття до 9,3%. І хоча цей показник дещо нижчий, ніж загалом в Україні, треба враховувати значні масштаби прихованого безробіття. Справа в тому, що значну частину безробітних у сільській місцевості відносять до самозайнятих у сільському господарстві.

Проблема зростання безробіття знаходить своє відображення у зменшенні грошових доходів населення і, відповідно, обсягів роздрібного

товарообороту. З іншого боку, ріст безробіття приводить до міграцій населення у пошуках роботи і додаткового надходження грошових коштів, переважно з-за кордону, а також спонукає населення до зайняття підприємницькою діяльністю, зокрема в роздрібній торгівлі.

Визначальними для розвитку роздрібної торгівлі є соціально-економічні чинники. Поглиблення кризи приводить до суттєвого скорочення обсягів виробництва товарів народного споживання. При цьому у прикордонних територіях спад виробництва випереджає загальноукраїнський.

Так, якщо загалом в Україні у 2014 р. порівняно з 2013 р. обсяг виробленої продукції на підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів збільшився на 2%, то у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях області зменшився, відповідно, на 5,1%, 2,1%, 1,7%. І тільки в Івано-Франківській області досягнуто приросту – 6,9%. Звичайно ж, зменшення обсягів виробництва приводить до поступового зростання цін як на продукти харчування, так і промислові товари.

Незважаючи на те, що в Україні загалом вирішена проблема забезпечення населення продовольством, споживання окремих найважливіших продуктів харчування дуже сильно відрізняється від рекомендованих норм споживання, які забезпечують раціональне харчування. Це добре видно з даних, наведених у табл. 4.

Таблиця 4

Споживання продуктів харчування в домогосподарствах у середньому за місяць у розрахунку на одну особу у 2013 р., (кг)*

	Волинська область	Закарпатська область	Івано-Франківська область	Львівська область	Чернівецька область	Україна	Норма споживання
М'ясо і м'ясопродукти	4,7	4,2	3	4,4	3,9	5,1	7
Молоко і молочні продукти	20,5	21,3	24,7	24,8	19,7	20,2	39
Яйця, шт.	19	19	15	20	15	20	30
Риба і рибопродукти, кг	1,7	0,9	1	1,3	1,4	1,8	1,7
Цукор	3,4	3	3	3	2,8	3	3,7
Олія та інші рослинні жири	2,0	1,9	1,7	2	1,8	1,7	0,8
Картопля	9,5	8,2	8,9	8,1	5,8	7	7,9
Овочі та баштанні	9,1	11,1	9,6	9,7	9	9,4	13,7
Фрукти, ягоди, виноград	3,3	3,7	3,5	4,2	3,1	4,2	11,1
Хліб і хлібні продукти	9,8	10,5	10	8,8	9,9	9	10,0

*Джерело: дані головних управлінь статистики відповідних областей

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Так, споживання м'яса і м'ясопродуктів у Івано-Франківській області складає лишень 42,9% від норми, у Чернівецькій області – 55%. В Івано-Франківській та Чернівецькій областях споживається тільки 50% від рекомендованої норми яєць. Дуже сильне відставання спостерігається також і у споживанні риби та рибопродуктів. Як відомо, саме споживання продуктів тваринного походження є основою збалансованого харчування. За рахунок споживання продуктів тваринного походження повинно забезпечуватися 60% потреби людини в білках.

У той же час населення обстежуваних областей значно більше рекомендованих норм споживало продукції рослинного походження, яка містить вуглеводи – макаронні вироби, хліб, картоплю. Значно нижче рекомендованих норм споживається також овочів і, особливо, фруктів, ягід, винограду (відставання від норми – 3 і більше рази).

Таке становище, на нашу думку, можна пояснити тим, що в умовах посилення кризи різко зменшуються реальні грошові доходи населення і населення переходить на самозабезпечення продуктами харчування, вирощеними у власних господарствах.

Таким чином, аналіз споживання основних продуктів харчування свідчить про незбалансоване харчування населення прикордонних областей і низький рівень життя населення. Цей висновок також підтверджується аналізом забезпеченості домогосподарств окремими товарами тривалого користування, які повинні полегшити працю в домашньому господарстві, забезпечувати проведення якісного дозвілля (табл. 5).

Таблиця 5

Забезпеченість домогосподарств окремими товарами тривалого користування у 2014 р. (у %)*

	Волинська область	Закарпатська область	Івано-Франківська область	Львівська область	Чернівецька область	Україна
Телевізори кольорові	83,9	97,9	99,6	97,7	91,5	119
Персональні комп'ютери	29,9	38,8	29,3	29,1	34,8	37
Холодильники	93,9	99,3	97,8	99,6	98,7	117
Мікрохвильові печі	40,9	67,2	58,8	49,6	49,2	49
Кухонні комбайни	18,8	14,9	31,2	19,2	12,6	16
Пральні машини	81,3	88,5	78	92,1	88,8	88
Електропилососи	69,8	83,9	66,9	81,9	79,1	79
Велосипеди	62,9	63,5	53	38,2	34	52
Автомобілі	20,7	29,6	16,3	19,1	29	23
Мобільні телефони	93,1	94,3	94,3	94,3	88,2	197

*Джерело: дані головних управлінь статистики відповідних областей

Примітка: дані по Львівській області наведено за 2012 р.

Так, у прикордонних областях Західної України значно нижча, ніж загалом в Україні забезпеченість домогосподарств кольоровими телевізорами, персональними комп'ютерами, електропилососами, мобільними телефонами. Суттєві відмінності у споживанні основних продуктів харчування та забезпеченості домогосподарств товарами тривалого користування у прикордонних територіях порівняно з середніми в Україні даними можна пояснити суттєвим розривом у доходах в розрахунку на 1 особу в прикордонних територіях Західної України порівняно з середніми даними в Україні (рис. 2).

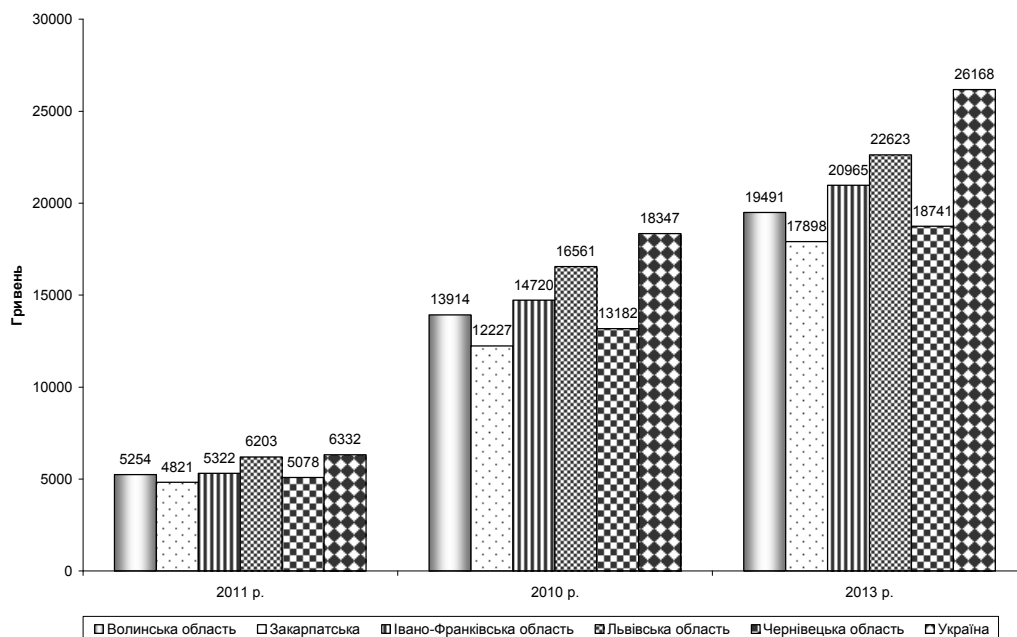

Рис. 2. Доходи населення у розрахунку на 1 особу у 2005 р., 2010 р. і 2013 р.*

*Джерело: [7, с 362.]

Аналізуючи наведені дані, можна зробити висновки, що:

– існує суттєвий розрив у доходах на 1 особу у прикордонних областях Західної України порівняно з середніми в Україні даними. Особливо низькі доходи в розрахунку на 1 особу спостерігаються у Закарпатській та Чернівецькій областях. Так, у 2013 р. у цих областях доходи на 1 особу були нижчими, ніж загалом в Україні, на 31,6% та 28,4% відповідно. На нашу думку, це пояснюється переважанням сільського населення у цих областях, доходи якого значно нижчі, ніж у мешканців міст;

– розрив у доходах на 1 особу має тенденцію до збільшення. Так, якщо у 2005 р. доходи на 1 особу у Львівській області були нижчими, ніж в цілому по

Україні тільки на 2%, то у 2013 р. розрив склав уже 13,5% (-11,5%). У Волинській області аналогічні показники становили у 2005 р. – 17,0%, у 2013 р. – 25,5% (-8,5%). В інших областях спостерігається аналогічна тенденція;

– із загостренням економічної кризи значно скоротилися темп зростання доходів у розрахунку на 1 особу. Так, у 2013 р. порівняно з 2012 р. доходи в розрахунку на 1 особу у Львівській області вирости тільки на 2,9%, у Волинській області – на 3,6%, при середньому зростанні в Україні на 3,8% [7, с. 362];

– негативні тенденції у розвитку доходів населення приводять до зменшення обсягів роздрібного товарообороту та негативних змін у його структурі. Погіршення умов життя неминуче приводить до збільшення у роздрібному товарообороті частки продовольчих товарів.

Значний негативний вплив на розвиток роздрібної торгівлі справляє такий чинник, як інфляція. У роздрібній торгівлі цей чинник знаходить свій прояв у зростанні роздрібних цін і, відповідно, зменшенні загального обсягу попиту і змін в його структурі. Динаміку зміни цін на товари народного споживання можна відслідкувати за індексом споживчих цін, який відображає зміну вартості фіксованого споживчого набору товарів і послуг у поточному періоді щодо попереднього. Споживчий набір товарів і послуг – це набір найбільш представницьких і важливих для споживання домогосподарств товарів і послуг.

Поглиблення економічної кризи в Україні привело до швидких темпів зростання цін на товари. Так, якщо у 2014 р. індекс споживчих цін становив 124,9%, то прогнозне значення його на 2015 р. становить 137,1%.

Основною причиною такого різкого стрибка цін є лютневе (2015 р.) ослаблення нацвалюти і, як наслідок – різке зростання попиту на товари першої необхідності. Настільки високі річні темпи зростання цін востаннє фіксували в жовтні 1996 року, місячні – у вересні 1995 року. У березні, порівняно з лютим, найбільше зросли ціни на продукти харчування (15,5%). Зокрема, цукор подорожчав на 39,2%, масло – на 32,1%, макаронні вироби – на 20,4%. Різко подорожчали переважно імпортовані продукти – фрукти (+31,9%) і морепродукти (+20,7%) [6].

Слід зазначити, що ціни на товари зростають неоднаковими темпами. Це пояснюється тим, що зі зростанням цін на товари населення більше коштів витрачає на придбання товарів першої необхідності (переважно продукти харчування), тому на придбання непродовольчих товарів залишається все менше коштів. А відповідно до дії закону попиту і пропозиції чим менше коштів (менший попит), тим нижчі ціни. Саме тому темпи зростання цін на непродовольчі товари відстають від темпів росту цін на продовольчі товари.

Такий значний ріст цін на товари приводить до наступних наслідків:

- негативних змін у структурі товарообороту, підвищення попиту на товари низького цінового сегмента;
- зростання частки в товарообороті ринків, де ціни на товари дещо нижчі ніж в магазинах;
- прискореного розвитку торгівлі на стихійних ринках;
- розвитку електронної торгівлі.

Певний вплив на розвиток роздрібною торгівлі чинять і природно-кліматичні чинники. Наявність на прикордонних територіях Українських Карпат сприяє розвитку туризму, що приводить до необхідності організації торговельного обслуговування туристів, збільшує обсяги товарообороту, збільшує попит на товари туристського та спортивного призначення.

Складний рельєф місцевості, нерозвиненість транспортної інфраструктури вимагає особливої уваги до організації торговельного обслуговування жителів невеликих за розмірами гірських населених пунктів, значно ускладнює організацію їх товаропостачання.

Висновки. Таким чином, розвиток роздрібною торгівлі в умовах глобалізації економіки, її інтеграції в ЄС у прикордонних територіях знаходиться під впливом багатьох екзогенних чинників, які необхідно враховувати при розробленні заходів щодо виведення роздрібною торгівлі з кризи, удосконалення торговельного обслуговування жителів прикордоння, яке слугує своєрідною «візиткою карткою» України для іноземців.

Список використаних джерел:

1. Гоблик В. В. Специфіка прикордонної торгівлі в транскордонному просторі України з ЄС / В. Гоблик, І. Р. Тимечко // Регіональна економіка. – 2013. – №1. – С. 195-200.
2. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Eco-nom/encyclo/index.html>.
3. Мілашовська О. І. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки [Електронний ресурс] / О. І. Мілашовська. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=173>.
4. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/annot/2850-15>.
5. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть: У 2 т. Том 2. Соціальні ресурси сільських територій / Л. О. Шепотько, І. В. Прокопа, С. О. Гудзинський та ін. – Київ: Інститут економіки НАН України, 2003. – 466 с.
6. Соціально-економічне становище України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2014/publ_12_2014_u.html
7. Статистичний щорічник України за 2013 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 124 с.
8. Студенников І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку / І. Студенников // Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / За ред. С. Максименка. – К.: Логос, 2000. – С. 138–170.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом та його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: comeu8oint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219

Viktor Apopiy, Doctor of Economic Sciences, **Roman Kryhan**,
Lviv Academy of Commerce, Lviv

EXOGENOUS FACTORS RETAIL DEVELOPMENT IN THE BORDER AREAS

Annotation

The main exogenous factors of development of retail trade in the period of acute economic crisis in Ukraine, their classification. The positive and negative effects of the main exogenous factors for the development of trade in the border areas of Western Ukraine.

Keywords: retail, exogenous factors, border areas.

References:

1. Hoblyk, V.V., Tymechko, I.R. (2013). Specificity border trade in cross-border space of Ukraine with the EU. *Rehional'na ekonomika [Regional Economics]*, no. 1, pp. 195-200 (in Ukr.).
2. The economic encyclopedia. Available at: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/index.html> (in Ukr.).
3. Milashovska, O.I. Border region as an object of study of the regional economy. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=173> (in Ukr.).
4. *The promotion of regional development*, Law of Ukraine of 08.09.2005 № 2850-IV. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/anut/2850-15> (in Ukr.).
5. Shepotko, L.O., Prokop, I.V., Hudzynskyy, S. and others (2003). *Sil's'kyj sektor Ukrainy na rubezhi tysiacholit'* [Rural Sector in Ukraine at the turn of the millennium]. Volume 2. Social Resources Rural. Kyiv, Institute of Economics of NAS of Ukraine, 466 p. (in Ukr.).
6. The socio-economic situation of Ukraine for 2014. Available at: http://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2014/publ_12_2014_u.html (in Ukr.).
7. Statistical Yearbook of Ukraine for 2013 (2014). Ed. O.G. Osaulenko. State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, 124 p. (in Ukr.).
8. Studennikov, I.V. (2000). Ed. S. Maksimenko. CBC and its place in the regional development. *Rehional'na polityka v krainakh Yevropy: uroky dlia Ukrainy [Regional policy in Europe: Lessons for Ukraine]*. Logos, Kyiv, pp. 138-170 (in Ukr.).
9. The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union and its Member States, on the other hand. Available at: comeu8oint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219 (in Ukr.).

УДК 338.2

В.Є. Лучик, д.е.н., **С.Д. Лучик**, д.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

МЕТОДОЛОГІЯ СЦЕНАРНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Анотація

Досліджується методологія сценарного прогнозування соціального та економічного розвитку регіонів. Встановлено, що сценарне прогнозування є методикою реалізації системного дослідження складних об'єктів, що розвиваються. Пропонується при формуванні сценарного прогнозу розвитку регіонів використовувати у комплексному поєднанні методи прогнозування,